

ВАРІАТИВНІСТЬ ПІДХОДІВ ДО УПРАВЛІННЯ ПРОДУКТИВНІСТЮ РЕСУРСІВ ПІДПРИЄМСТВА

***Анотація.** Розглянуто альтернативні варіанти управління продуктивністю ресурсів підприємства. Запропоновано авторський підхід до поділу продуктивності на внутрішню та зовнішню. Обґрунтовано пріоритетність формування та ефективного використання стратегічних ресурсів як передумови для зростання продуктивності традиційних ресурсів.*

Ключові слова: внутрішня продуктивність, зовнішня продуктивність, традиційні ресурси, стратегічні ресурси, ринкові входи, ринкові виходи.

***Аннотация.** Рассмотрены альтернативные варианты управления производительностью ресурсов предприятия. Предложен авторский подход к делению производительности на внутреннюю и внешнюю. Обоснована приоритетность формирования и эффективного использования стратегических ресурсов как базиса для повышения производительности традиционных ресурсов.*

Ключевые слова: внутренняя производительность, внешняя производительность, традиционные ресурсы, стратегические ресурсы, рыночные входы, рыночные выходы.

***Annotation.** The alternative variants of management the productivity of resources of enterprise are considered. The author going is offered near dividing of the productivity by internal and external. Priority of forming and effective use of strategic resources is grounded as a base for the increase of the productivity of traditional resources.*

Keywords: internal productivity, external productivity, traditional resources, strategic resources, market entrances, market outputs.

Постановка проблеми. Забезпечення економічного зростання вітчизняних промислових підприємств в динамічно змінюючихся умовах зовнішнього середовища вимагає підвищення ефективності використання ресурсів. Реалізація цього напрямку зумовлює виключну увагу до проблем управління продуктивністю. Існуючі підходи до продуктивності ресурсів підприємства є результатом тривалої еволюції наукової думки, зміст якої, у свою чергу, значною мірою визначався загальним ходом розвитку економіки ринкового типу. Сучасні спроби переоцінки фундаментальних засад економічних процесів і розроблення більш адекватних сучасним умовам механізмів управління продуктивністю суб'єктів господарювання не заперечують багатого накопиченого досвіду попередніх наукових шкіл, однак потребують модифікації відповідно до нових умов господарювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Історичними витоками сучасних підходів до управління продуктивністю підприємства стали наукові роботи Я. Тинбергена (1942 р.) та Я. Стиглера (1947 р.). У 50 роки ХХ сторіччя їх перелік доповнили праці М. Абрамовица, С. Фабриканта, Д. Кендрика, Р. Солоу, Д. Юргенсона, З. Грилеха.

Формулювання цілей статті. Результати аналізу широкого кола літературних джерел дозволяють відзначити існування таких векторів розвитку теорії продуктивності: продуктивності праці та продуктивності всіх факторів виробництва [1-9]. Переважна кількість досліджень спрямована на пошук резервів зростання продуктивності саме живої праці, хоча рівень її операційної цінності є незначним. Виокремлення у складі ресурсів підприємства інтелектуальних, інформаційних та організаційних призвело до фрагментарності класичного розуміння продуктивності, як відношення обсягу продукції до витрат матеріальних і трудових ресурсів, що не дозволяє комплексно оцінити ефективність використання ресурсного потенціалу підприємства. Обмежене трактування цієї дефініції в умовах зростання ролі і значення інтелектуально-інформаційної складової зумовлює непридатність існуючих показників продуктивності для всебічного економічного аналізу та призводить до відриву вимог практики від існуючих наукових положень. Фрагментарність теоретико-методологічної бази дослідження сукупної продуктивності ресурсів гальмує комплексну діагностику ланцюга «пошук – формування – реалізація», а також обмежує можливості системного підходу до вдосконалення управління продуктивністю ресурсів суб'єктів господарювання.

Виклад основного матеріалу дослідження. У загальному розумінні продуктивність є відношенням ринкової вартості виходів до ринкової вартості входів: виходи репрезентують результати; входи – ресурси, використані для отримання цих результатів. Ринкові виходи у грошовому вимірі визначаються за показниками валової продукції, товарної продукції, чистої, реалізованої продукції. Як зазначає Ласкавий, системні відмінності продуктивності ресурсів можуть проявлятися лише у формі кінцевих цілей і результатів діяльності виробничої системи [10].

Варіативність ринкових виходів знайшла своє відображення у розподілі продуктивності на внутрішню і зовнішню. Внутрішня продуктивність, за Б. Карлоффом [11, с. 78], передбачає виробництво високоякісних то-

варів, у той час коли зовнішня продуктивність передбачає якісне виготовлення товарів, що користуються попитом у споживачів. Зовнішня продуктивність визначається як відношення ціни продукції, за якою вона може бути реалізована, до витрат на її виробництво: чим більше виручка від реалізованої продукції, тим вище продуктивність. Саме висока зовнішня продуктивність забезпечує підприємству стійке положення на ринку, проте, зовнішня продуктивність забезпечується підвищенням внутрішньої продуктивності, тобто підвищенням продуктивності використовуваних в процесі виробництва економічних ресурсів.

Ми не погоджуємося зі змістовним наповненням вищезазначеного розподілу з огляду на наступне:

- по-перше, не можна визнати продуктивними витрати, що акумульовані у залишках нереалізованої продукції;

- по-друге, внутрішня продуктивність за Б.Карлоффом характеризує здебільшого виробничі можливості підприємства;

- по-третє, відшкодування витрат ресурсів на виробництво продукції залежить від якісних та цінних параметрів ринкових виходів, відтак, продуктивними можна вважати лише ті витрати ресурсів, що спрямовані на виробництво продукції, що користується попитом у споживачів;

- по-четверте, розрив між обсягами виробництва і реалізації продукції має двоїсту природу: незадоволений попит визначає доцільність нарощування виробничих можливостей підприємства, а перевищення пропозиції призводить до непродуктивного акумулювання ресурсів у залишках нереалізованої продукції.

Викладені думки логічно витікають з висновків Кейнса, який наголошував, що усі життєво важливі проблемами високо розвинутого суспільства слід шукати не на боці пропозиції ресурсів (їх рідкості, цінності, найбільш ефективного для отримання максимуму продукції «винагородження факторів виробництва і т. п.»), а на боці попиту, що забезпечує реалізацію цих ресурсів у вигляді продукції (товарів, послуг). Не заперечуючи право на існування різних варіантів представлення ринкових виходів у грошовому вимірі (валової, товарної, чистої) для різних цілей аналізу та діагностики резервів зростання продуктивності, ми наголошуємо, що в цілому продуктивність ресурсів повинна вимірюватися саме за обсягами реалізованої у певному періоді продукції, адже лише тоді суб'єкт господарювання отримує можливість відшкодування витрат ресурсів та отримання прибутку.

Визначення продуктивності як відношення кількості продукції (ринкових виходів) до кількості ресурсів, витрачених для створення чи виробництва цієї продукції за одиницю часу (ринкових виходів) зумовлює наявність як загальних показників продуктивності, що враховують всі витрати, так і часткових показників (за окремими видами витрат). Зрушення в класичній ресурсній парадигмі призвели до виокремлення інтелектуальних, інформаційних та організаційних ресурсів підприємства, що породило проблему оцінювання продуктивності цих видів ресурсів та визначення їх внеску у формування ринкових виходів.

Виключне значення інформаційних ресурсів у підвищенні результативності діяльності підприємства зумовлено наступним:

- інформація стала самостійним ресурсом, який має специфічну цінність;

- інформація та інформаційний сектор набули статусу найпотужнішого джерела, що генерує сучасний розвиток підприємств;

- інформаційні технології створили нову якість взаємодії різних елементів організаційної системи підприємства;

- інформаційне багатство стало основою створення доданої вартості, натомість натурально-майнова та вартісні форми відійшли в її основу;

- збільшився обсяг нової інформації, прискорилися процеси її запровадження та використання в усіх сферах людської діяльності;

- стрімко зросли роль та функції інформації в умовах широкого впровадження інноваційних технологій.

Слід констатувати, що високотехнологічні галузі, які базуються на знаннях, стали найбільш зростаючими секторами глобальної економіки. Здатність підприємств успішно конкурувати у високотехнологічному середовищі залежить від інвестицій на розвиток інтелектуального капіталу. Починаючи ще з середини 70-х років ХХ століття розвиток інформаційної економіки викликав підвищення попиту на працівників, що мають високий рівень освіти та розвинений інтелект.

Результати досліджень досвіду та функціонування провідних підприємств свідчать, що традиційні джерела забезпечення результативної діяльності (матеріальні, фінансові, трудові) поступово втрачають своє значення у забезпеченні економічного зростання підприємств. Натомість, на перший план виходять такі фактори як наявність потужного інноваційного потенціалу підприємств, швидкість опанування ними науково-технологічною моделлю економічного розвитку та, що найголовніше, якість людського ресурсу та умови його відтворення. Частка нових знань, що втілюються в товарах, технологіях, організації виробництва в розвинутих країнах, складає нині від 70% до 80% їхнього ВВП. Роль і значення інтелектуальних ресурсів визначаються наступними чинниками:

- зростанням частки високотехнологічної продукції;

- підвищенням ролі людини як безпосереднього носія інформаційно-інтелектуальної технології в постіндустріальному суспільстві;

- підвищенням вимог до якості трудових ресурсів;

- зростання значення людського капіталу як бази технологічного досвіду, знань і кваліфікації;

- збільшенням сфери інформаційно-комунікаційних технологій у створенні доданої вартості.

На сьогодні відомо, що рентабельність асигнувань в людину перевищує прибутковість вкладень у фізичний капітал. Зокрема, за оцінками професора Колумбійського університету Ф. Ліхтенберга, долар, затрачений на дослідження і розробки, приносить у вісім разів більший прибуток, ніж долар, вкладений у техніку. Оскільки інтелектуальні ресурси становлять базу технологічного досвіду, знань і кваліфікації, тому в сучасних умовах саме вони створюють передумови для зростання продуктивності всіх видів ресурсів. Загальновідомо, що чим більше існує можливостей відображення системи, тим швидше система може удосконалюватися, підвищуючи свою результативність. Вищезазначене дає всі підстави визначити інформаційні, інтелектуальні, організаційні ресурси в якості закономірного, пріоритетно стратегічного та об'єктивно цілісного фактора зростання продуктивності підприємства.

На відміну, від трудових, матеріальних та фінансових ресурсів, стратегічні ресурси не мають конкретних одиниць виміру, внаслідок існування їх нематеріалізованих форм. Так, продуктивність фізичної праці обмежується фізичними можливостями робітників та засобів виробництва, натомість, продуктивність інтелектуальних ресурсів передбачає створення ринкових виходів за одиницю часу з використанням розумової енергії працівників, але ця категорія є суб'єктивною.

Одна з перших спроб оцінити продуктивність інтелектуальних ресурсів належить Полю А. Страссману [12]. Сумарний обсяг доданої вартості поділений автором на дві частини: вартість, додана капіталом та вартість, додана працею. У свою чергу, частина, створена працею, має два блоки: створена виробничою працею та управлінською працею. Однак, запропонований підхід є складним для практичного використання.

Широке розповсюдження при співставленні результатів діяльності та витрат ресурсів отримали індексні методи виміру продуктивності, сутність яких найбільш повно розкривається у рамках багатofакторної моделі Д. Синка [1], що виокремлює наступні етапи управління продуктивністю:

- вимірювання та оцінювання продуктивності;
- планування продуктивності на підставі інформації попереднього етапу;
- контроль та підвищення продуктивності;
- вимірювання та оцінювання ефективності управлінських рішень, спрямованих на підвищення продуктивності.

Згідно моделі Д.Синка, управління продуктивністю сприймається як процес, метою якого є досягнення цілей підприємства на основі стратегічного та оперативного планування заходів по підвищенню продуктивності підприємства та контролю за їх реалізацією. Модель дозволяє розраховувати часткові і сукупні статичні коефіцієнти, часткові і сукупні динамічні індекси продуктивності, витрат та прибутковості. Результатом аналізу є визначення абсолютного та відносного впливу динаміки продуктивності (обсягу витрачених ресурсів) і рівня цін на прибутковість підприємства.

Управління продуктивністю ресурсів суб'єкта господарювання передбачає реалізацію альтернативних підходів (рис. 1):

- збільшення обсягу реалізованої продукції при незмінному обсязі витрачених ресурсів;
- зменшення витрат ресурсів при незмінному обсязі реалізованої продукції;
- забезпечення умов випереджаючого зростання обсягів реалізованої продукції над темпами зростання витрат ресурсів.
- зростання витрат ресурсів.

Кожен із шляхів зростання продуктивності залежить від низки чинників зовнішнього середовища (клієнти, конкуренти, постачальники тощо) та стану мікросередовища організації (мета, технологія, персонал та ін.). Оптимізація витрат ресурсів, як зазначалося вище, може бути забезпечена, в першу чергу за рахунок реалізації ресурсозберігаючих програм, комплексного використання сировини та збільшення виходу продукції з одиниці ресурсу. Збільшення обсягів реалізації у грошовому вимірі зумовлюється впливом як зовнішніх так і внутрішніх факторів.

Варто зазначити, що традиційні підходи до оцінювання продуктивності орієнтовані на дослідження внутрішніх процесів, що виключає діагностику впливу зовнішніх факторів, а саме попиту споживачів та ступеня їх задоволеності не лише у кількісному, а й у якісному аспектах. Оскільки, продуктивність залежить від попиту, а попит ґрунтується на базових характеристиках продукту, відповідно, продуктивність повинна вимірюватися не лише фінансовими показниками, що превалюють у сучасних підходах, а й нефінансовими: якісними характеристиками продукції (робіт, послуг).

До зовнішніх факторів впливу на зростання обсягів реалізованої продукції доцільно виокремити кон'юнктуру ринку певного виду продукції та рівень платоспроможного попиту. Внутрішні фактори визначаються якісними параметрами виробів, їх здатністю задовольняти потреби споживачів у адекватному ціновому форматі та реалізацією заходів з просування продукції, що передбачає активне застосування стратегій брендінгу.

Реалізація зазначених напрямів розкривається, на нашу думку, саме крізь призму продуктивності інтелектуальних, інформаційних та організаційних ресурсів, які створюють передумови для можливостей удосконалення конструкцій та якісних параметрів виробів, їх модифікації з зв'язку зі змінами уподобань споживачів, зростання іміджу торгової марки, впровадженням ресурсозберігаючих технологій тощо. Продуктивність стратегічних ресурсів дозволяє заміщати природні та вичерпні ресурси інтелектуальними, матеріалізованими через більш досконалі та ефективні процеси виробництва.

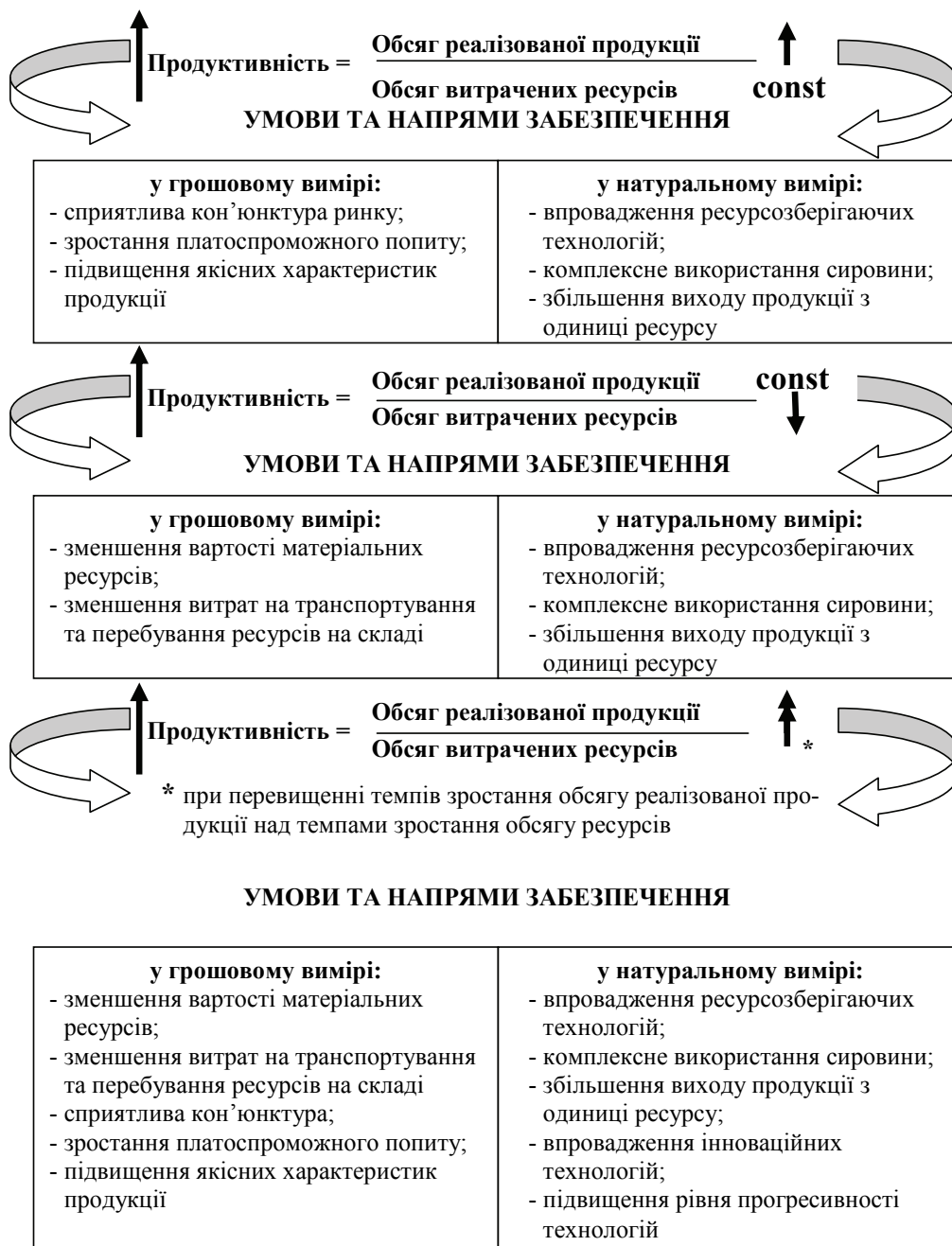

Рис. 1. Варіативність підходів до управління продуктивністю ресурсів підприємства

Перспективність управління продуктивністю традиційних ресурсів на засадах підвищення коефіцієнту корисної дії стратегічних ресурсів емпірично підтверджена М.К. Шапочкою та П.А. Денисенко [13, с. 73-74], що дослідили залежність агрегованого показника продуктивності ресурсів (*Resource productivity*) від індексу економіки знань. Продуктивність ресурсів була розрахована авторами за методикою Eurostat як відношення ВВП до внутрішнього споживання матеріалів (*Domestic material consumption*), що в свою чергу показує узагальнений щорічний обсяг сировини, видобутої з певної території окремого виробництва та враховує експорт та імпорт ресурсів. Отримані результати дозволили зробити висновок, що більшому рівню інтелектуалізації виробничої системи відповідає більша продуктивність ресурсів, які залучаються нею в процесі діяльності: кожне відносне збільшення індексу економіки знань на 1% від попереднього рівня має призвести до відносного збільшення ресурсопродуктивності на 6,16% від базового, досягнутого рівня.

Відтак можна стверджувати, що стратегічні ресурси є передумовою забезпечення не лише економічної, а й екологічної ефективності виробництва.

Тобто в умовах економіки, орієнтованої на знання, на кожний умовний кілограм ресурсу припадає більша сума з остаточно спожитого ВВП. Таким чином, економічне зростання все менше залежатиме від матеріально-ресурсної складової. Безперечно, що завжди існує варіант збільшення обсягів споживання та, відповідно, все більшого залучення додаткового обсягу ресурсів задля можливості отримання додаткового прибутку. Для позитивної траєкторії розвитку бізнес-одиниць необхідно забезпечити практичну реалізацію наступного критерію:

зростання обсягів реалізації продукції має бути повільнішим за зростання продуктивності ресурсів, залучених для її отримання.

Оскільки, каталізатором підвищення продуктивності традиційних ресурсів виступають інтелектуальні, інформаційні, організаційні, ми пропонуємо виокремити поняття «внутрішньої» та «зовнішньої» продуктивності, при чому перше з них принципово відрізняється від існуючого на сьогодні у науковій літературі. Під внутрішньою продуктивністю ми розуміємо діяльність підприємства, спрямовану на генерування та акумулювання інтелектуальних, інформаційних, організаційних продуктів за певний проміжок часу, які набувають статусу стратегічних ресурсів та дозволяють реалізувати пріоритетні напрями розвитку підприємства. Результатом внутрішньої продуктивності є володіючи більш високою стратегічною придатністю і споживчою цінністю потенційні можливості і стратегічні компетенції більш високого порядку, накопичення і використання яких забезпечує зростання зовнішньої продуктивності ресурсів підприємства.

З точки зору управління інтелектуальні ресурси втілюються в організаційно-управлінській діяльності і мисленні, які перетворюють робочу силу в працю, землю і надра – в умови виробництва, заощадження – в інвестиції. Специфіка взаємодії стратегічних ресурсів підприємства, генерація на цій основі нових знань, інновацій, принципів і методів управління зовнішньою продуктивністю, зумовлюють наявність такої їх властивості як здібність до самоорганізації і саморозвитку. Проте необхідно враховувати, що ефективність і цінність стратегічних ресурсів є не загальними універсальними категоріями: вони визначаються і самозростають тільки в контексті конкретної стратегії розвитку підприємства і при іншій стратегії можуть виявитися малопродатними. Найпродуктивнішим є використання інтелектуальних ресурсів в процесі реалізації цілеспрямованої діяльності по створенню нових видів продукції, освоєнню нових товарних ринків. При цьому кінцевий результат буде тим більше, чим вище рівень організації досліджень і розробок, концентрації необхідних інтелектуальних і інших видів ресурсів. Слід особливо відзначити необхідність забезпечення довготривалості і системності розвитку і нарощування інтелектуальних ресурсів, перетворення їх в знання і ефективного управління ними.

Висновки. Домінуюча на сьогодні у наукових колах концепція управління продуктивністю не враховує всіх економічних ресурсів, які перетворюючись у об'єкти ринкового обміну трансформуються у фактори виробництва. Основна увага акцентується на традиційних ресурсах, тоді як сучасний вектор розвитку суб'єктів господарювання зумовлює виключну увагу до інтелектуального та інформаційного факторів виробництва, як каталізаторів зростання продуктивності матеріальних та трудових ресурсів.

Оцінювання продуктивності всіх видів ресурсів ускладнюється тим, що інтелектуальні, інформаційні та організаційні ресурси мають нематеріальний характер. З огляду на це, їх вплив на формування результатів діяльності підприємства пропонується оцінювати крізь призму внутрішньої продуктивності, що трактується автором, як здатність підприємства до генерування і акумулювання інтелектуальних, інформаційних, організаційних продуктів за певний проміжок часу, які набувають статусу стратегічних ресурсів та створюють передумови для реалізації пріоритетних напрямів розвитку компанії. Саме стратегічні ресурси, по-перше, продукують можливість більш високого порядку в контексті реалізації поставлених цілей і завдань функціонування підприємства; по-друге, створюють передумови для заміни невідновлюваних природних ресурсів на відновлювані нематеріальні, що дозволяє оптимізувати використання найціннішого природного капіталу.

Список використаних джерел

1. Синк Д.С. Управление производительностью: планирование, измерение и оценка, контроль и повышение / Д.С. Синк: Пер. с англ. – М.: Прогресс, 1989. – 528 с.
2. Погосов И.А. Интенсификация производства на современном этапе: Экономико-статистический анализ / И.А. Погосов. – М.: Финансы и статистика, 1988. – 254 с.
3. Производительность общественного труда: сущность, роль, факторы роста. / Под ред. Л.И. Абалкина. – М.: Мысль, 1987. – 259 с.
4. Хромов П.А. Производительность труда (теория, методология, динамика) / П.А. Хромов. – М.: Наука, 1979. – 239 с.
5. Плышевский Б.П., Яременко Ю.В. Закономерности движения общественного продукта и национального дохода / Б.П. Плышевский. – М.: Экономиздат, 1963, гл. 1.
6. Соколова Л.Г. Производительность: теория, измерение, проблемы роста / Л.Г. Соколова. – Иркутск: Изд-во ИГЕА, 2000. – 241 с.
7. Каменицер С.Е. Резервы роста производительности труда на машиностроительных предприятиях / С.Е. Каменицер. – М.: Знание, 1985. – 214 с.
8. Ремизов В.Я. Экономика труда / В.Я. Ремизов. – М: Знание. – 2001. – 324 с.
9. Кремнев Л.Г. Управление производительностью и качеством. Модуль 5 / Л.Г. Кремнев. – М: «Инфра-М», 1999. – 312 с.
10. Менеджмент продуктивности: [Навч. посіб.] / Укл. А. О. Ласкавий. — К.: КНЕУ, 2004. — 288 с.
11. Прокопенко. И. И. Управление производительностью: практическое руководство / Прокопенко И.И. – К. : Техника, 1990. – 319 с.
12. Поль А. Страссман. Информация в век электроники. Проблемы управления. Пер. с англ. - М.: Экономика, 1987. – 240 с.
13. Шапочка М.К. Методи визначення інтелектуальної складової сталого інноваційно спрямованого розвитку / М.К. Шапочка, П.А. Денисенко // Механізм регулювання економіки, 2011. – № 2. – С. 70-75.